

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНИЙ АНАЛІЗ ЗДРІБНІЛО-ПЕСТЛИВИХ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ ЗАКАРПАТТЯ

Анотація. У статті описуються словотвірні типи здрібніло-пестливих іменників чоловічого та жіночого родів, утворених від іменникових основ.

Ключові слова: іменник, словотвір, суфікс, українські говори Закарпаття.

Творення апелятивних іменників в українських говорах Закарпаття все ще залишається об'єктом дослідження багатьох мовознавців, а здрібніло-пестлива лексика детально не описана. Дуже часто в сучасній українській літературній мові іменники з суфіксом зменшеності мають тільки модифікаційне значення (*ліс – лісок, сонце – сонечко*), тоді як у говорах Закарпаття вони втратили свою здрібніло-пестливість і перейшли у ряд повноцінних іменників. Більша частина здрібніло-пестливих слів утворюється серед іменників чоловічого роду, переважають назви осіб.

Серед відсубстантивних іменників чоловічого роду розглянемо здрібніло-пестливі похідні з суфіксами *-ець/-иць, -ок, -чик*.

Суфікс *-ець/-иць* за походженням спільнослов'янський і “являє собою фонетичний варіант суфікса *-ьк-*” [2: с. 112]. Важливим є зауваження Г.Аркушина, що цей суфікс належить до групи праслов'янських, “а не до власне українських, як іноді подають у підручниках” [1: с. 91]. В.Німчук зазначав, що “значна кількість іменників із цим суфіксом утратила відтінок зменшеності (здрібнілості) і тепер сприймається як звичайні слова” [15: с. 173]. Л.Родніна говорить, що деривати із цим суфіксом становлять переважно назви осіб [17: с. 77]. Т.Сіроштан вказувала на периферійне використання цього форманта в категорії *potina loci* [21: с. 11].

Утворюються такі словотвірні типи:

1. Продуктивний тип назв конкретних предметів, переважно з відтінком зменшеності: *в'їниць* ‘головний убір нареченої під час весілля’ (Пр), *вінець* ‘частина хатнього покриву’ [Бв.: 43], *столиць*, *столлиць* ‘стілець’ (Ск, НБ, ЛП, Нн, МР, МУ), *млиниць* ‘м'ясорубка’ (від *млин*) (в усіх обстежуваних говірках), *горниць*, *горнець* ‘каструля’ (Ск, МР, Ял, Пр, Дл, ВВ), що від *гórно* ‘піч’ [ЕСУМ, I: 569], *пап'їриць*, зменш. до *пап'ір* ‘папір’ (Ск, Вш), *слолиць* (Трн, Пл), *слулиць* ‘пастка у вигляді ящика для ловлі пацюків’ [Сб.: 335], *пупиць* ‘пуп, пупок’ [ib.: 303], *хлібиць*, зменш.-пестл. до *хліб* [ib.: 403]; пор. пд.-лемк. *тварóжець* ‘сирец’ [4: с. 56], *букварець* ‘малий буквар’ [ib.: с. 56]; бойк. *бáлець* ‘весільний подарунок, який молода дає родичам молодого; сувій полотна, що його отримує мати молодого від молодой’ [Ониш.,

I: 41], *валóвець* ‘корито для свиней’ [ib.: 82], *віниць* ‘вінок’ [ib.: 129]; гуц. *ковéрець* ‘вовняне покривало’ [ГГ: 98], *оплóтець*, зменш. до *опліт* ‘огорожа довкола стога сіна або оборога’ [ib.: 140], *топірець*, зменш. до *топір* ‘вид сокири для тесання, тесло’ [ib.: 187], *білець* ‘коротка частина ціпа, якою б'ють по снопах; бияк’ [СГГ: 180]; бук. *баюрець*, зменш. до *баюр* ‘вид вузького пояса, витканого з різнокольорових ниток’ [СБГ: 27], *валовець*, *валівець* ‘груба пряжа’ [ib.: 46]; наддністр. *валовець* ‘корито, у яке наливають воду для курей’ [Шило: 65], *горнець* ‘глекчик на молоко’ [ib.: 95], *калдубець* ‘бочка для збіжжя, зроблена з пня липи’ (можливо, від *кавдіб* ‘бочка для капусти’) [ib.: 134], *клинець* ‘трикутна жіноча хустка; косинка’ [ib.: 143], *слопець* ‘пастка для ловлі щурів’ [ib.: 242], *стулець* ‘верстат’ [ib.: 247]; зах.поліс. *дубець* ‘пагін будь-якого дерева’ [Арк., I: 145], *каминець* ‘камінець; шматок гірської породи’ [ib.: 207].

3. Малопродуктивний тип назв осіб: *копылиць* ‘позашлюбна дитина – хлопчик’ (в усіх марамороських говірках), що від *копыл* ‘неспокійний, неслухняний хлопець підліткового віку’, *баранець* ‘малий хлопець, якого дають потримати на весіллі молодій’ [Сб.: 20], *русаниць*, зменш. до *русан* ‘здоровий чоловік; прізвисько’ [ib.: 324]; пор. бойк. *боярець* ‘весільний боярин’ [Ониш., I: 69]; гуц. *бахурець*, зменш. до *бахур* ‘хлопець, підліток’ [СГГ: 156; Нег.: 23]; бук. *баранець* ‘малий хлопець, якого давали потримати молодій на весіллі’ [СБГ: 24]; зах.поліс. *бахурець* ‘байструк’ [1: с. 92].

Отже, в українських говорах Закарпаття із суфіксом *-ець* не утворюється жодного високопродуктивного типу. Досить часто слова, які мали первісне значення зменшеності, втратили його (*горниць*, *столиць*). Крім продуктивного типу в сучасній літературній мові назв осіб [16: с. 34–38], у говорах Закарпаття з суфіксом *-ець* утворюється ще продуктивний тип назв предметів (назви продуктів харчування та кухонного начиння, одягу та його частин, знарядь праці тощо). У діалектах спостерігається значне поширення цього форманта. Наприклад, у західнополіських говірках Г.Л.Аркушин виділяє два суфікси-омоніми, у межах кожного з них виокремлює ще по три типи [1: с. 90–92]. Загалом типи із суфіксом *-ець* у говорах української мови продуктивні.

Суфікс *-ок*. Суфіксальні утворення з *-ок* “за своїм походженням ... зменшувани, здрібнілі фор-

ми, які протягом історії, переважно уже на власне українському ґрунті, втратили своє первісне зменшувальне значення і закріпилися з часом як основні форми» [2: с. 124]. Дослідниця Л.Родніна зауважувала, що утворення із суфіксом *-ок* «мають модифікаційні значення зменшеності (*жучок, острівок*), пестливості (*вечорок, голосок, медок*) або поєднують обидва значення (*бурячок, віночок, колосок*)» [17: с. 102].

Утворюються такі словотвірні типи:

1. Високопродуктивний тип здрібніло-пестливих утворень (демінітивів) з різним конкретно-предметним значенням: *пласток*, зменш. до *пласт* 'невелика копиця сіна, соломи і под.' (в усіх обстежуваних говірках), *шорик*, зменш. до *шор* 'ряд чого-небудь (картоплі, цибулі тощо)' (Ск, ЛП, Нн, НБ, Кл, Вш, Гр, Дб, КБП, ВБ), *жолобок* 'ясла для худоби' (Тш, Грн), *волосок*, зменш.-пестл. до *волос* 'волосін для вудлища' [Сб.: 40], *городок*, зменш. до *город* 'місто' [іб.: 51], *мішчок*, зменш. до *мішок* [іб.: 174], *нішчок*, зменш. до *нішак* 'стежка' [іб.: 232], *рудок*, зменш. до *руд* 'дишло' (пор. угор. *rúd* т.с.) [іб.: 324], *дробашок*, здріб. до *дробак* [Гриц.: 21], *шкурдячок*, здріб. до *шкурдяк* 'назви, пов'язані з величиною тіла та загальним розвитком тварин' [іб.: 22], *полубічок*, зменш. до *пулубік* 'вид «бербениці»' [іб.: 230], *будзючок*, зменш. до *будзюк* 'сир' [Гриц.: 175]; пор. гуц. *снурок*, зменш. до *снур* 'шнур' [ГГ: 174], *жолібок*, зменш. до *жоліб* 'ясла для худоби; заглиблення (переважно у дереві)' [Нег.: 70]; бук. *банячок*, зменш. до *баняк* 'велика посудина для страви; емальований кухоль' [СБГ: 24]; наддністр. *варстаток*, здріб. до *варстат* 'козел для різання дров' [Шило: 67].

2. Продуктивний тип назв осіб, нерідко з відтінком пестливості: *дитвачок*, зменш.-пестл. до *дитвак* 'хлопчик, дитина' (в усіх обстежуваних говірках), *жудачок*, зменш.-пестл. до *жудак* 'прізвисько' [Сб.: 53], *жидок*, зменш.-пестл. до *жид* 'єврей' [іб.: 84], *чолув'ічок*, зменш. до *чолув'ік* 'щуплий, малого зросту чоловік' [іб.: 417]; пор. бойк. *ватажок* 'чабан' [Ониш., I: 85]; зах.поліс. *сисачок* 'дитина, що ще ссе материнське молоко' [Арк., II: 146].

3. Продуктивний тип назв тварин, в основному молодих щодо віку: *щеч'нок* 'дитинча собаки' (Ск, НБ), *баранок* 'баранчик' [Сб.: 20], *воробок* 'горобець' [іб.: 41], *мур'анок* 'мурашка' [іб.: 178]; пор. бойк. *бусьок* 'лелека' [Ониш., I: 78]; гуц. *бичок* 'бичок (від півроку до року); дрібна річкова риба коропових' [СГГ: 185]; наддністр. *глов'ічок* 'вид птаха' [Шило: 102], *джайворонок* [іб.: 107–108], *жєрвінок* [іб.: 116] 'жайворонок', *мурашок* 'мураха' [іб.: 178]; зах.поліс. *дворн'ачок* 'непородистий собака' [Арк., I: 124], *лис'ок* 'напівдорослий лис' [іб.: 285]. В інших українських діалектах тип високопродуктивний.

У процесі словотворення відбуваються чергування приголосних: /к/ – /ч/ (*отиран:ик* –

отиран:ичок, *реклик* – *рекличок*, *кымак* – *кымачок*), /х/ – /ш/ (*о'р'іх* – *о'(у,в)р'ішок*, *вир'х* – *вир'ішок*), /з/ – /ж/ (*круг* – *кру'жок*, *бок'лага* – *бок'лажок*), /н'/ – /н/ (*иче'н'а* – *иче'нок*) та голосних: /і/ – /о/ (*бр'ід* – *бро'док*, *в'із* – *во'зок*) тощо.

Суфікс -чик. Складний суфікс *-чик* розвинувся на базі давнього *-икъ* і притаманний для всіх східнослов'янських мов: *закладчик, даньщик, газетчик* [19: с. 27]. З.С.Сікорська, Б.А.Шарпило висловлюють думку, що іменники з суфіксом *-чик* мають декілька відтінків: зменшеності (*альбомчик, баранчик*), зменшено-пестливості (*вазончик, костюмчик*), пестливості (*вазончик, костюмчик*), зменшено-зневажливості (*дворянчик*) [20: с. 56]. Подібна картина спостерігається як у говірках Закарпатської області, так і в інших говорах української мови.

Часто синонімічним до нього виступають *-ець*, рідше *-ок*, *-ечок*. Дослідниці К.Г.Городенська, М.В.Кравченко розрізняють два суфікси *-чик* – самостійний і похідний від двох простих зменшено-емоційних суфіксів (*-ець* + *-ик*): *килим* – *килимець* – *килимчик* [6: с. 158]. У говорах Закарпаття може бути ще така схема утворення суфікса *-чик*: *-ець* (*ковбець*) + *-ок* (*ковбок*) + *-ик* (*ковбчик*). На відміну від іменників із самостійним суфіксом, які виражають значення першого ступеня демінутивації, іменники з похідним суфіксом *-чик* являють собою градаційний ряд із другим ступенем демінутивації, в якому наростає значення позитивної суб'єктивної оцінки [6: с. 158].

Як свідчать спостереження Л.Дикої, у говірках полісько-середньонадніпряньського порубіжжя суфікс *-чик* зустрічається тільки у назвах осіб, тобто йому притаманне одне лексико-словотвірне значення [9: с. 10], а в західнополіських говірках він утворює щонайменше чотири значення [1: с. 232–233]. Окремо Г.Аркушин виділяє варіанти чоловічих імен і підтип прізвиськ. Розглянемо продуктивність цього суфікса у говорах Закарпаття.

1. Високопродуктивний тип назв конкретних предметів:

а) назви кухонного начиння, їжі та напоїв: *горчик* 'каструля (загальна назва)' (Вр), 'горшок для квітів' (Ск, ВБ), *дарабчик*, зменш. до *дараб* 'кусок, скоба; частина земельної площі' (Ск, Вш), *погарчик*, зменш.-пестл. до *погар* 'склянка, стакан' (від угор. *rohár* т.с.) [Сб.: 238]; пор. бойк. *кільчик* 'харчі' [Ониш., I: 352]; гуц. *баранчик* 'традиційний виріб із овечого сиру' [ГГ: 21], *кавальчик* 'кусень, шматок будь-чого (хліба, сала, поля і т. д.)' [іб.: 88]; бук. *крайчик* 'окраєць, останній шматок хлібини' [СБГ: 230], *мал'йчик* 'бісквіт, тістечко з кукурудзяного борошна' [іб.: 274]; поліс. *гл'ічик*, зменш. до *глек* 'череп'яна з вузькою шийкою посудина, в якій носять воду, коли йдуть працювати на поле' [Лис.: 55], *макательчик*, зменш. до *макатель* 'макітра' [іб.: 121]; зах.поліс. *кліньчик* 'торбинка для віддавлення сиру' [Арк., I: 226],

крайчик ‘перший відрізаний шматок паляниці’ [іб.: 250]. Найбільше таких дериватів у наддністрянських та поліських говірках.

б) назви різних пристосувань та знарядь праці: *вал’їучик* ‘видовбане коритце для свиней’ (Трн), *вызўрчик* ‘маленьке вікно на хліві, через яке викидають гній’ (Квс); пор. лемк. *вóрчик* ‘дерев’яний валок, до якого прикріплюють посторонки в упряжі’ [Пиртей: 52]; бук. *барáнчик* ‘частина плуга’ (від *барán* ‘великий рубанок, яким працюють двоє’) [СБГ: 24]; поліс. *бегўнчик*, зменш. до *бегўн* ‘триколісний дитячий візок; пристосування, за допомогою якого діти вчать ходити’ [Лис.: 30], *воловóдчик*, зменш.-пестл. до *воловóд* ‘мотузок, яким з’єднують двох волів; налігач’ [іб.: 48];

в) назви місцевостей та приміщень: *горочик* ‘городець’ (Трн, Пл), *хл’їучик*, зменш. до *хлїў* ‘приміщення, будівля для худоби’ (Ск); пор. бойк. *грунчик*, зменш. до *грунь* ‘горб; горбок, на якому ще можна орати’ [Ониш., I: 196], що з рум. *grúiu* ‘пагорб’ [ЕСУМ, I: 606], *кўччик* ‘куток’ [Ониш., I: 400]; гуц. *рєвчик*, *рївчик* ‘рївчак’ [ГГ: 162; Нег.: 189];

г) назви рослин: *пупчик* ‘пуп’янок’ (Трн), *ме’лаїчик*, зменш. до *ме’лаї* ‘кукурудза’ [Сб.: 170]; пор. поліс. *балабáнчик* ‘глечики жовті; латаття’ [Лис.: 28]; наддністр. *тарїльчик* ‘айстра’ [Шило: 250];

г) назви інших конкретних предметів: *обрашчик* ‘фотокартка; ікона’ (Бз, Ск, Квс), *с’тòўпчик*, зменш. ‘колонка’ (*кўї, д’їтино, ра’хуйеш, та пїши ў с’тòўпчик, маї’ лєхко пор’а’хуйеш*) [Сб.: 343], *фалач:ик*, зменш. до *фалат* ‘шматок, кусок’ (від угор. *falat* т.с.) [іб.: 397]; пор. лемк. *выглядчик*, зменш. до *выгляд* ‘віконечко’ [Пиртей: 41]; зах.поліс. *клинчик* ‘невеликий клин; торбинка для віддавлення сиру’ [Арк., I: 226]; наддністр. *клинчик* ‘смуга трави, яка залишилася нескошеною’ [Шило: 143];

д) назви хвороб: *м’їх’їр’чик*, зменш. до *м’їх’їр’* ‘прищ, пухир’ [Сб.: 174].

Загалом тип високопродуктивний, але якщо брати кожну підгрупу окремо, то жодна з них не виявляє високої продуктивності, на відміну від інших говорів української мови.

2. Малопродуктивний тип назв осіб: *б’рач:ик*, зменш.-пестл. до ‘брат’ [Сб.: 30], *пе”с’т’унчик*, пестл. ‘той, кого надмірно пестять, кому догоджають, потурають у всіх бажаннях і примхах’ [іб.: 228]; пор. лемк. *льокаїчик* ‘козачок, хлопчик до послуг’ (від *льокаї* ‘лакей, панський слуга’) [Пиртей: 165]; бойк. *братїйчик* ‘брат’ [Ониш., I: 70], *жóвнярчик* ‘жовнір’ (зменш. до *жóвнярь* т.с.) [іб.: 254]; гуц. *небо́жчик* ‘покійник’ (від *небога* ‘бідолаха’) [Нег.: 121]; бук. *лизўнчик*, зменш. до *лизўн* ‘пестун, підлабузник’ [СБГ: 259]; наддністр. *татўнчик*, пестл. ‘батько’ [Шило: 251] та ін.

3. Непродуктивний тип назв істот: *барáнчик*, здрібн. до *барán* ‘самець вівці, баран’ [Гриц.: 19], *ботейчик* ‘невелика отара овець (кілька десятків)

(від *ботей* ‘отара овець (від сотні й більше)’) [іб.: 56], походить із рум. *botéi* т.с. [ЕСУМ, I: 238]; гуц. *барáнчик*, здрібн. до *барán* ‘самець вівці’ [СГГ: 148], *ботейчик*, зменш. до *ботей* ‘отара овець’ [іб.: 231]; наддністр. *голўпчик* ‘малий голуб’ [Шило: 94]; поліс. *барáнчик*, зменш. до *барán* ‘бекас’ [Лис.: 29], *казáнчик*, зменш. ‘кажан’ [іб.: 88] та ін.

Як показує зібраний матеріал, найчастіше суфікс *-чик* приєднується до мотивуючих основ, кінцевими яких є сонорні приголосні /p/, /p’/, /l/, /l’/, /m/, /n/, /i’/ (близько 65 %), рідше – /b/, /n/, /b/ (близько 25 %), ще рідше (15 %) – інші фонемні української мови.

Творення здрібніло-пестливих іменників жіночого роду в українських говорах Закарпаття відбувається дещо менше порівняно з іменниками чоловічого роду. Переважають назви осіб та фауни. Назви предметів в основному загальноновживані, часто зустрічаються як в сучасній українській літературній мові так і у діалектах, але з різними фонетичними варіантами.

Серед іменників жіночого роду розглянемо відсубстантивні здрібніло-пестливі похідні, утворені за допомогою суфіксів *-к-а* та *-ин-а*.

Суфікс -к-а. Давній з походження суфікс *-к(а)* розвинув широку систему словотвірних значень у всіх слов’янських мовах і став омофіксом. Він може виступати мутаційним, модифікаційним та транспозиційним [3: с. 25]. Серед мутаційного Т.І.Вендіна називає конкретно-предметне значення, значення особи та назви місцевостей. Транспозиційний суфікс *-к(а)* має значення процесуальності та абстрактності. Модифікаційний – фемінітивне, демінутивне, сингулятивне та збірне значення [іб.: с. 25–51]. Найчастіше у говорах Закарпаття він має мутаційне та модифікаційне значення.

Утворення з суфіксом *-к-а* в українській мові засвідчуються писемними пам’ятками XIV–XVI ст. В основному суфіксальний формант *-к-а* приєднувався до інших суфіксальних морфем похідних та непохідних основ. Л.Л.Гумецька писала, що «первинне значення *-к(а)* демінутивно-експресивне», але в староруську добу він утратив своє первісне значення і «перетворився на нейтральний структурний формант особових назв» [8: с. 13].

З.С.Сікорська, Б.А.Шарпило віднесли суфікс *-к-а* до емоційно-навантажених суфіксів, він притаманний як конкретним назвам, так і абстрактним. Автори зазначають, що суфікс *-к-а* може виражати різні відтінки – зменшеності (*афішка, акварелька*), пестливості (*нічка, подружка*), зменшено-зневажливості (*ідейка, теорійка*) тощо [20: с. 56]. Г.О.Козачук назвала суфікс *-к-а* продуктивним ще у творенні назв стебел та листя городніх культур (*гичка, билка, бадилка* ‘стебла картоплі’) [12: с. 62].

Про ширше використання суфікса *-к-а* говорила Г.М.Сагач. Вона виділила вживання суфікса *-к-а* у публіцистичних творах, але частіше із негатив-

ним забарвленням (*компанійка* ‘галаслива компанія’) або із зменшено-пестливим відтінком (*газетка, нічка, голівка*) [18: с. 43–44].

У говорах Закарпаття суфікс *-ка* утворює продуктивний тип назв фауни, переважно з пестливим відтінком: *свинка* ‘свиноматка’ (в усіх обстежених говірках), *ласичка* ‘ласка’ (Ск), *синичка* ‘пташка з синім оперенням’ (Ск, Вш, Гр, ВВ, Вд, КБП, ВБ), *бігалочка*, здріб. до *бігалка* ‘молода корова від року до першого теління’ (Бз), *кутка* ‘кішка’ [Сб.: 157], *мушка, мушка* ‘комахи, які заводяться у борошні’ [іб.: 178], *пчулка* ‘бджілка’ [іб.: 304]; пор. бук. *кльочка* ‘квочка’ (від *кльока* т.с.) [СБГ: 210]; наддністр. *головачка* ‘пуголовок’ (від *головач* т.с.) [Шило: 94]; зах.поліс. *борсучка* ‘самка борсука’ [Арк., I: 28], *глухарка* ‘самка глухаря’ [іб.: 92]. У сучасній українській літературній мові тип також продуктивний; пор. літ. *щучка, гадючка, мурашка, пташка, мишка, кицька* та ін. [СУМ: 46–50].

Значно менше здрібніло-пестливих форм серед назв конкретних предметів: *копачка* ‘сапа’ (Гн) (від *копача* т.с. (Ск)), *доубинка* ‘твердий дерев’яний стрижень у ступі’ (Гр) (від *доубна* ‘ступа’), *коубанка* ‘колода, на якій рубають, колють дрова’ (в усіх обстежуваних говірках), що утворено від укр. діал. *ковбан* ‘колода, на якій рубають дрова’ [СУМ, IV: 202]; пор. лемк. *вайбійка*, зменш. до *вайбія* ‘корито, з якого годують свиней’ [Пиртей: 37] < рум. *álbie* ‘корито’ [ЕСУМ, I: 64]. Часто такі лексеми втрачають своє первісне значення здрібності і виступають окремими лексичними одиницями.

Утворюється також із цим суфіксом високопродуктивний тип здрібніло-пестливих форм загальноживаних іменників: *ручка, ну(у)чка, бідка, пацулка, булка* ‘картопля’, *хыжка, гдлоўка*. У сучасній українській літературній мові цей тип налічує найбільше назв. Взагалі суфікси суб’єктивної оцінки – характерна риса іменникового словотвору української та російської народної творчості [10: с. 8], не є винятком і говори української мови, зокрема закарпатський та частина гуцульського.

Суфікс -ин-а як у говорах Закарпаття, так і в українській мові високопродуктивний. І.Ковалик відносив його до багатозначних афіксальних словотворчих елементів [11: с. 5]. В.Виноградов, характеризуючи суфікс *-ин-а* в російській мові, виділив кілька категорій його продуктивності: 1) високопродуктивний тип згублених і зменшено-пестливих утворень; 2) продуктивний тип одиничних утворень; 3) малопродуктивний тип абстракт-

них понять; 4) замкнута категорія назв різних видів м’яса [5: с. 7].

Аналіз зібраного нами діалектного матеріалу, дані інших дослідників дають підстави віднести суфікс *-ин-а* до праслов’янських, “бо найчастіше він уживається в українській, російській, болгарській, чеській, польській та ін. мовах із значенням одиничності” [45: с. 33]. За його допомогою утворюються іменники також від прикметників, дієслів, числівників. Це ряд множинних іменників, частіше – назви конкретних предметів, рідше – абстрактні назви [22, I: с. 120]. Така кількість значень, властивих суфіксу *-ин-а*, свідчить про його продуктивність як в українській літературній мові, так і в говорах. У закарпатських, а також у гуцульському говорах суфікс *-ин-а* є багатозначним, виступає словотворчим формантом в утворенні відіменникових, віддієслівних, відприкметникових іменників різних словотвірних типів. В.В.Німчук, досліджуючи суфіксальний словотвір іменників у верхньонадборжавських говірках Закарпаття, відзначив суфікс *-ин-а* як продуктивний, який бере участь у творенні іменників жіночого роду [14: с. 3].

Крім основних своїх значень, суфікс *-ин-а* у говорах Закарпаття утворює ще малопродуктивний тип здрібнених іменників: *доружина*, зменш. до *дорога* (Нв), *поточина* ‘малий потічок’ (Ск), *подина* ‘невелика рівнина’ (Кс, КсП, Дл, Бг, Лаз, Ял, Тш, Пр, Лт, Пл, Лз, Трн), *зворина* ‘невелика гірська річка’ (Трн), *серпентина* ‘мала покручена доріжка’ [Гриц.: 249]. В.В.Німчук відзначає, що суфікс *-ин-а* або бере участь у творенні здрібніло-пестливих форм (*поточина, рекличина, сорочина, балтина*), або вносить у слова відтінок зневаги, іронії (*летінина, черевина*) [15: с. 182].

На стикку морфем можуть відбуватися чергування голосних і приголосних фонем, асимілятивні та дисимілятивні звукові зміни, усичення твірної основи тощо [13: с. 24]. Різні морфонологічні зміни залежать від характеру твірної основи та її кінцевої сполуки. Поширеним явищем, яке відбувається при творенні слів із суфіксом *-ин-а* у говорах Закарпаття є чергування голосних: /y/ – /j/ – /o/ – /i/ – /o/ (*пліт – плотина*); приголосних: /z/ – /ж/ (*берег – березина, дорога – доружина*), /к/ – /ч/ (*підук – поточина*).

Отже, творення здрібніло-пестливої лексики у говорах Закарпаття ще потребує детального і ґрунтовного вивчення. За браком місця не вдалося розглянути відсубстантивні деривати середнього роду. Поза увагою ще залишається здрібніло-пестлива лексика дитячого мовлення, що може стати окремим науковим дослідженням.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Бз – с. Богдан Рахівського району, *Бз* – с. Березники Сваляв., *Бр* – с. Брід Іршав., *ВБ* – с. Великий Бичків Рахів., *ВВ* – с. Верхнє Водяне Рахів., *Вд* – с. Водиця Рахів., *ВЛ* – с. Великі Лази Ужгород., *Вр* – с. Ворочєво Перечин., *ВР* – с. Верхні Ремети Берегів., *Вш* – с. Вишково Хуст., *Гд* – с. Гайдош Ужгород., *Гл* – с. Голубине Сваляв., *Гн* – с. Ганьковиця Сваляв., *Гр* – с. Грушово Тячів., *Гр* – с. Горонда Мукачів., *Дб* – с. Добрянське Тячів., *Дв* – с. Довге Іршав., *Дл* – с. Ділове Рахів., *Зз* – с. Загорб Великоберез., КБП – с. Ко-

билецька Поляна Рахів., *Кв* – с. Кваси Рахів., *Квс* – с. Квасово Берегів., *Кл* – с. Колочава Міжгір., *КПс* – с. Костева Пастіль Великоберез., *КсП* – с. Косівська Поляна Рахів., *Лаз* – с. Лазіщина Рахів., *Лз* – с. Лозанський Міжгір., *ЛП* – с. Липецька Поляна Хуст., *Лп* – с. Лопухово Тячів., *Лт* – с. Люта Великоберез., *Лц* – с. Лецовиця Мукачів., *МР* – с. Малий Раковець Іршав., *МУ* – с. Мала Уголька Тячів., *НБ* – с. Нижній Бистрий Хуст., *Нв* – с. Новоселиця Виноградів., *Нн* – с. Нанково Хуст., *Пл* – с. Пилицець Міжгір., *Пр* – с. Перехресний Воловец., *РК* – с. Руські Комарівці Ужгород., *Рс* – с. Руське Мукачів., *Ск* – с. Сокирниця Хуст., *СП* – с. Синевирська Поляна Міжгір., *Ст* – с. Скотарське Воловецьк., *ТП* – с. Тур'я Поляна Перечин., *Тр* – с. Турички Перечин., *Трн* – с. Торунь Міжгір., *Трс* – с. Тросник Виноградів., *Тс* – с. Тарасівка Тячів., *Ти* – с. Тишів Воловецьк., *Чн* – с. Чинадієво Мукачів., *Ял* – с. Ялове Воловецьк.

СКРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

- Арк.* – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок : У 2-х т. / Аркушин Г.Л.– Луцьк : Вежа – 2000. – Т. 1–2.
- Бв.* – Бевка О. Словник-пам'ятник. Діалектний словник села Поляни Марамороського комітату / Бевка О. – Ниредьгаза, 2004. – 180 с.
- ГГ* – Гуцульські говірки : Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.
- Гриц.* – Грицак М. Скарби гуцульського говору : Росішка (вівчарство у текстах) / Грицак М. – Львів, 2008. – 320 с.
- ЕСУМ* – Етимологічний словник української мови : У 7 т. – К., 1982–2012. – Т. 1–6.
- ІСУМ* – Інверсійний словник української мови. – К. : Наук. думка, 1985. – 811 с.
- Лис.* – Лисенко П.С. Словник поліських говорів / Лисенко П.С. – К., 1974. – 260 с.
- Нег.* – Негрич М. Скарби гуцульського говору : Березови / Негрич М. – Львів, 2008. – 224 с.
- Ониш.* – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок : У 2 ч. / Онишкевич М.Й. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1–2.
- Пиртей* – Пиртей П.С. Словник лемківської говірки : Матеріали до словника / Пиртей П.С. – Івано-Франківськ, 1986. – 345 с.
- Сб.* – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Сабадош І.В. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
- СБГ* – Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н.В.Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
- СТГ* – Словник гуцульських говірок // Гуцульщина : Лінгвістичні етюди. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 90–270.
- СУМ* – Словник української мови : В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.
- Шило* – Гаврило Шило. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Львів : Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія “Діалектологічна скриня”). – 288 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркушин Г.Л. Іменний словотвір західнополіського говору : [Монографія] / Аркушин Г.Л.– Луцьк : Вежа, 2004. – 764 с.
2. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору / Бевзенко С.П. – Ужгород, 1960. – 415 с.
3. Вендина Т.И. Дифференциация славянских языков по данным словообразования / Вендина Т.И. – М. : Наука, 1990. – 169 с.
4. Верхратський І. Знадоби для пізнання угорско-руських говорів / Верхратський І. – II ч. Говори з наголосом сталим. – Львів, 1901. – 280 с. (про словотвір на С. 55–71).
5. Виноградов В.В. О грамматической омонимии в современном русском языке / В.В.Виноградов // Русский язык в школе. – 1940. – № 1. – С. 1–11.
6. Городенська К.Г. Словотвірна структура слова : (Відіменні деривати) / К.Г.Городенська, М.В.Кравченко. – К. : Наук. думка, 1981. – 199 с.
7. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія : [навч. посіб.] / В.О.Горпинич. – К., 1999. – 207 с.
8. Гумецька Л.Л. Нарис словотвірної системи української актової мови XIV–XV ст. / Гумецька Л.Л. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.
9. Дика Л.В. Суфіксальний словотвір іменника в говірках полісько-середньонадніпрянського порубіжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л.В.Дика. – К., 2003. – 19 с.
10. Дідківська Л.П. Про функціонування демінутивів (на матеріалі художнього стилю української та російської мов) / Л.П.Дідківська // Мовознавство. – 1976. – № 5. – С. 8–14.
11. Ковалик І.І. Питання словотвірної омонимії та синонімії в сфері іменників слов'янських мов / І.І.Ковалик // Питання слов'язнавства. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1962. – С. 5–26.

12. Козачук Г.О. Творення назв стебел та листя городніх культур в українській мові / Г.О.Козачук // Мовознавство. – 1971. – № 6. – С. 59–63.
13. Кравченко М.В. Словотвірний аналіз дериватів із суфіксом *-ин(а)* і його похідними формантами / М.В.Кравченко // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 9. – С. 24–31.
14. Нимчук В.В. Словообразование именных частей речи в закарпатских верхнеприборжавских говорах : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Языки народов СССР (украинский язык)” / В.В.Нимчук. – К., 1962. – 18 с.
15. Нимчук В.В. Спостереження над словотвором іменника в говірці села Довге Іршавського району (суфіксація) / В.В.Нимчук // Наукові записки Ужгородського університету : Діалектологічний збірник. – 1955. – Т. 14. – С. 169–192.
16. Олійник І.С. Іменники з суфіксом *-ець* на позначення назв осіб / І.С.Олійник // Дослідження з словотвору та лексикології. – К. : Вища школа, 1985. – С. 34–38.
17. Родніна Л.О. Суфіксальний словотвір іменників у сучасній українській мові / Л.О. Родніна // Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 57–118.
18. Сагач Г.М. Експресивне словотворення у публіцистиці / Г.М.Сагач // Культура слова. – К. : Наук. думка. – 1978. – С. 42–46.
19. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови / Самійленко С.П. – Ч.1. – К. : Рад. школа, 1964. – 234 с.
20. Сікорська З.С. Деякі закономірні риси системи словотворення іменників в українських говорах південно-східного мовного пограниччя / З.С.Сікорська, Б.А.Шарпило // Мовознавство. – 1970. – № 3. – С. 51–59.
21. Сіроштан Т.В. Формування словотвірної структури NOMINA LOCI в новій українській мові кінця XVII – початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Т.В.Сіроштан. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
22. Sławski F. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego / Sławski F. // Słownik prasłowiański. – Wrocław ; Warszawa ; Gdańsk : Wydawnictwo PAN. – Т. I. – 1974. – S. 43–141 ; Т. II. – 1976. – S. 13–60 ; Т. III. – 1979. – S. 11–19.

Olesya Harkovska
Lexical of word creative analysis reduced-caressing nouns
in Ukrainian Transcarpathia dialects

Summary. The article describes the types of word creative nouns reduced-endearing masculine and feminine births, formed from noun bases.

Key words: noun, derivation, the suffixe, the Ukrainian patois of the Transcarpathian region.

Одержано 03.10.2015 р.